

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра екології

Дипломна робота (проект)

бакалавра

з теми: **ТИПИ ЛІСІВ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я,
ЇХ РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ
ТА НАПРЯМКИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ**

Виконала: студентка групи Еcol1-В15
спеціальності 6.040106 Екологія,
охорона навколишнього середовища
та збалансоване природокористування
Доценко Олена Сергіївна

Керівник: Гордій Н.М., к.б.н.,
старший викладач кафедри екології

Рецензент: Григорчук І.Д., к.б.н.,
доцент кафедри біології та методики
її викладання

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ ТА РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я.....	6
1.1 Методика дослідження.....	6
1.2 Наукові положення рекреаційного дослідження типів лісу.....	7
1.3 Основні екологічні чинники формування лісових рекреаційних систем території дослідження	11
РОЗДІЛ 2 ТЕРИТОРІАЛЬНО-АДМІНІСТРАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ.....	20
2.1 Екологічні особливості формування сучасної структури лісового покриву.....	20
2.2 Структура рослинного покриву району дослідження.....	26
РОЗДІЛ 3 СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛІСОВИХ КОМПЛЕКСІВ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я.....	31
3.1 Розподіл лісових насаджень за переважаючими типами лісу.....	31
3.2 Потенційні рекреаційні лісові ресурси Кам'янецького Придністров'я...	37
РОЗДІЛ 4 НАПРЯМКИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ.....	41
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми. Рекреаційна діяльність — це надзвичайно складний процес, а тому спеціалісти з рекреаційної діяльності повинні володіти максимальною та всебічною інформацією щодо складових частин рекреаційних систем. Дослідження основних галузей рекреаційного господарства необхідно проводити з врахуванням природних умов, населення території та її інфраструктури. В ХХ ст. туризм та інші види рекреації стали настільки масовим явищем, що феномен рекреації став предметом загальнолюдської уваги. З'явилися нові галузі, нові спеціальності, нові напрямки наукових досліджень.

Відпочинок, як своєрідний вид людської діяльності ставить перед природними дослідженнями відповідні вимоги, які залежать від виду і тривалості відпочинку. В першу чергу використовуються території, які мають найсприятливіше поєднання компонентів природного середовища, які виявляють лікувальну та релаксаційну дію на фізичний, фізіологічний та емоційний стан людини. До переліку найцінніших компонентів рекреаційного призначення включають окремі елементи клімату, водні об'єкти, мінеральні джерела, рельєф, фауну території і, звичайно, лісові насадження.

Україна відноситься до малолісних країн, але має інтенсивне лісове господарство, яке протягом ХХ століття розвивалось на науковій основі та було одним із кращих на європейському просторі, що робить її територію привабливою для рекреаційного використання [28].

Збільшення лісистості території України до оптимального рівня — один із стратегічних напрямів діяльності у галузі лісового господарства, що дасть можливість не тільки збільшити національні ресурси деревини, стабілізувати екологічну ситуацію в країні, а також задовольнити потреби рекреантів. Головні принципи лісовідновлення в Україні передбачають вирощування високопродуктивних, біологічно стійких насаджень, які добре виконують захисні та рекреаційні функції.

Ретельно, виважено виконаний типологічний аналіз лісів території дає можливість визначити резерви території перспективного рекреаційного використання, допомагає у розв'язанні проблеми оптимальної збалансованості в структурі лісових порід, які виконують певну оздоровчу або естетичну функцію.

Вчення про типи лісу – визначне досягнення української лісівничої науки, а едафічна сітка Алексєєва-Погребняка [36] та розроблена на її основі класифікація дають знання основних закономірностей формування та заміщення типів лісу і в залежності від тих чи інших факторів дозволяє передбачити можливість існування ще не описаних і не введених до класифікаційної системи типів.

Лісова рекреаційна типологія – це вчення про типи лісу, або лісові рослинні угруповання, які використовуються з рекреаційною метою.

За схемою рекреаційного районування (Лихачов, Преображенський, 1980) територія Кам'янецького Придністров'я входить до складу Дніпровсько-Дністровського рекреаційного району своєрідність якого полягає в тому, що він, маючи дуже сприятливі природні умови не користується рекреаційним попитом у місцевого населення. Можливість привернути увагу туристів та рекреантів до даної території робить наше дослідження досить актуальним.

Мета наукової роботи полягає в дослідженні територіальних відмінностей типів лісу, продуктивності та видової різноманітності лісових насаджень в розрізі їх використання для різних видів рекреації.

Предметом дослідження є поширення типів лісу, їх зв'язок з кліматичними умовами та багатоплановий рекреаційний ефект від їх використання – природна рекреаційна типологія лісових комплексів.

Об'єкт дослідження – ліси Кам'янецького Придністров'я.

Нами були застосовані такі наукові та практичні **методи**: структурний аналіз, типологічний, порівняльно-історичний, статистичний, соціологічного опитування.

Для досягнення поставленої мети нами вирішувались такі конкретні **завдання**:

1. На основі літературних джерел розглянути основні наукові положення лісової рекреаційної типології.

2. Розглянути та проаналізувати особливості природних умов, що впливають на поширення та формування лісових угруповань району досліджень.

3. Описати структуру лісового покриву території.

4. Проаналізувати територіальні відмінності у поширенні лісових угруповань Кам'янець-Подільського Придністров'я, їх продуктивність, породний склад та вікову структуру лісів.

5. Сформулювати напрямки екологізації лісокористування.

Наукова гіпотеза – тип лісу залежить від комплексу природних умов території, а рекреаційне використання – від його типу.

Одержані результати наукової роботи можуть бути використані для оптимізації лісового та рекреаційного господарювання на території НПП «Подільські Товтри».

Структура роботи: дипломна робота викладена на 56 сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 51 найменування.

ВИСНОВКИ

Ліс – це природна скарбниця. Тисячоліття людство розглядало його як невичерпний лісовий океан, як резерв земель, джерело будівельної деревини. Ліси – це необхідна умова життя людей на планеті.

Територіальна і функціональна структура лісів Подільського Придністров'я, не дивлячись на достатній вік існування, в даний час знаходиться в стадії формування. Рекреаційне використання території поступово стає важливою галуззю господарства, а рекреаційна діяльність – потребою людини. Наслідки цієї діяльності мають великий соціальний і економічний зміст.

Під час написання дипломної роботи нами були поставлені завдання та зроблені такі висновки:

1. Типологічний аналіз лісів території дає можливість визначити резерви територій перспективного рекреаційного використання, допомагає у розв'язанні проблеми оптимальної збалансованості в структурі лісових порід, які виконують певну оздоровчу або естетичну функцію.

Одним із основних завдань галузі є забезпечення розширеного відтворення лісів, тобто створення нових лісових насаджень в обсягах, що перевищують їхнє вирубування. Лісівничо-екологічна типологія – сучасне, найбільш досконале вчення про типи лісу. Саме на цій типологічній основі має розвиватись лісівнича наука і багатостороннє практичне використання лісів території.

Вчення про типи лісу – визначне досягнення української лісівничої науки, що дає знання основних закономірностей формування та заміщення типів лісу і в залежності від тих чи інших факторів дозволяє передбачити можливість існування ще не описаних і не введених до класифікаційної системи типів.

Лісова рекреаційна типологія – це вчення про типи лісу, або лісові рослинні угруповання, які використовуються з рекреаційною метою.

2. Серед чинників, які в значній мірі впливають на формування територіальних лісових рекреаційних систем певної території важливу роль

відіграють фактори регіонального порядку: географічне положення, природні умови, ландшафтні особливості та ресурси території, її інфраструктура – транспорт, пам'ятки історії та культури.

За схемою рекреаційного районування територія Кам'янецьке Придністров'я входить до складу Дніпровсько-Дністровського рекреаційного району, своєрідність якого полягає в тому, що він, маючи дуже сприятливі природні умови не користується рекреаційним попитом у місцевого населення.

3. Ліси Придністров'я – це грабово-дубові ліси з непорушеними деревостанами з двома ярусами. Перший ярус складає дуб звичайний за участю ясена звичайного, клена гостролистого, явора. Основу другого ярусу становить граб звичайний. На території спостерігаємо поширення 16 деревних порід. Хвойні породи дерев займають незначну частину від усієї території. Це штучні соснові, ялинові лісостани, що виникли внаслідок лісогосподарської діяльності людини, на зміну грабовим лісам.

4. На основі всебічного аналізу сучасної якості та просторового розташування лісів Кам'янецького Придністров'я нами було виділено чотири функціональні зони:

- 1) зона змішаних дубових і грабових лісів, розташованих переважно в долинах рік;
- 2) зона змішаних сосново-грабових лісів середньої грибної продуктивності з високими декоративними якостями;
- 3) зона дубових лісів, що розташовані на Товтрах, середньої грибної продуктивності;
- 4) зона мінімального поширення лісових масивів, які не мають рекреаційного значення.

5. При проведенні реформування лісового господарства необхідно обов'язково передбачати заходи з екологізації лісокористування. Першочерговими з них повинні стати: перехід на вибіркові способи рубань; перехід на екологічнобезпечні технології лісозаготівель і транспортування лісу; еколого-економічне планування лісового господарства; збереження біорізноманіття;

екологічна сертифікація лісів; підвищення ефективності управління лісовим господарством; реформування економічної та фінансової системи ведення лісового господарства; вдосконалення ведення лісового господарства; ефективне використання лісових ресурсів; міжнародна співпраця збільшення лісистості території до науково обґрунтованого оптимального рівня; нарощування ресурсного і екологічного потенціалу лісів; підвищення біологічної стійкості лісів до антропогенного навантаження та негативних природних факторів – паводків, селепроявів, вітровалів тощо; урізноманітнення форм права власності на землі лісового фонду і лісові ресурси з метою поліпшення їх охорони, збереження та підвищення ефективності їх використання; вирішення лісівничо-екологічних проблем регіонів та сприяння вирішенню соціально-економічних проблем місцевих громад.

Досягти успіху в справі рекреації неможливо без вирішення конфлікту між необхідністю збереження еталонних ділянок лісових насаджень і рекреаційного використання їх атрактивності з боку самих відпочиваючих. Таким чином розвиток рекреації одночасно залежить від стану довкілля, ефективності природоохоронної роботи та культури розвитку рекреації.

Хоча Україна належить до лісодефіцитних країн, але головним завданням у державі є раціональне господарювання в лісах та їх лісовідновлення, яке повинно здійснюватись на науковій основі – на основі фундаментального екологічного вчення про типи лісу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Е.В. Типы Украинского леса Правобережья / Е.В. Алексеев. – К.: Сельхозиздат, 1958. – 128 с.
2. Афанасьев Д.Р. Рослинність УРСР. Природні луки УРСР / Д.Р. Афанасьев. – К.: Наукова думка, 1968. – 220 с.
3. Бабіч О.Г. Сучасний стан, перспективи лісової типології та її місце в підготовці фахівців лісового господарства / О.Г. Бабіч, В.Є. Свириденко // Концепція розвитку лісової типології в Україні в контексті лісової освіти і підвищення продуктивності лісових насаджень. – Харків, 2000. – С. 26-29.
4. Багрова Ю.А. Состояние и развитие рекреационной географии / Ю.А. Багрова, И.В. Зорин // Вопросы географии, 1986. – Вып. 100. – С. 67-125.
5. Бабишин С.Д. Путівник по визначних місцях області / С.Д. Бабишин. Р.С. Байрова, Ю.Р. Шеляг-Сосонко. – Хмельницький, 1957. – 87 с.
6. Байрова Р.С. Степові угруповання Західно- Подільського та Покутського Придністров'я / Р.С. Байрова, Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Матеріали наукової конференції по вивченню та використанню продуктивних сил Поділля. – Вип. 2. – Вид-во Львів. ун-ту, 1967. – С. 12-26.
7. Бедний М.М. Морфоструктурні особливості лівобережжя Середнього Придністров'я / М.М. Бедний, Ю.Л. Грубрін. – Географічні дослідження на Україні. Вип.2. К.: Наукова думка, 1970. – С. 5-18.
8. Бугаев В.А. Продуктивность лесов первой и второй групп / В.А. Бугаев, В.Д. Новосельцев. – М.: Из-во Лесная промышленность, 1971. – С. 5-80.
9. Вакулюк П.Г. Підвищення продуктивності лісів України лісокультурними методами / П.Г. Вакулюк // Концепція розвитку лісової типології в Україні в контексті лісової освіти і підвищення продуктивності лісових насаджень. – Харків, 2000. – С. 215-218.

10. Веденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем / Ю.А. Веденин. – М., Наука, 1982. – 190 с.
11. Веденин Ю.А. Оценка природных условий для организации отдыха / Ю.А. Веденин, Н.Н. Мирошнеченко // Изв. АН., Серия География – 1989. - № 4. – С. 51-60.
12. Гаврилюк В.М. Бучини Хмельниччини / В.М. Гаврилюк, В.І. Білоус // Ліси Хмельниччини та їх народногосподарське значення. – Львів: Каменяр. – 1970. – 178 с.
13. Гаврилюк В.М. Реєстр пам'яток природи Хмельницької області / В.М. Гаврилюк. – Хмельницький. – 1975. – 75 с.
14. Генсірук С.А. Історія лісівництва в Україні / С.А. Генсірук, О.І. Фурдичко, В.С. Бондар. – Львів, Вид-во “Світ”, 1995. – С. 199-205.
15. Генсірук С.А. Леса Украины / С.А. Генсірук. – М.: Из-во Лесная промышленность, 1975. – С. 70-73, С. 115.
16. Геренчук К.І. Природа Хмельницької області / К.І. Геренчук. – Львів, Вища школа. 1980. – 150 с.
17. Геренчук К.І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів / К.І. Геренчук, М.М. Койнов, П.М. Цись. – Львів, Вид-во Львівського ун-ту, 1964. – 220 с.
18. Герушинський З.Ю. Типологічні засади підвищення продуктивності лісів Українських Карпат / З.Ю. Герушинський, І.П. Тереля // Лісова типологія в умовах сталого розвитку лісового господарства України. – Харків, ХНАУ, 2002. – С. 43.
19. Гільберг Т. Рекреаційне господарство Хмельницької області / Т. Гільберг // Географія та основи економіки в школі. – 2002. – № 1. – С. 43-44.
20. Горохова З.Н. Ліси лівобережного Придністров'я центральної частини Поділля та шляхи підвищення їх продуктивності / З.Н. Горохова, Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Матеріали наукової конференції по вивченню та

використанню продуктивних сил Поділля. – Вип. 2. – Вид-во Львів.ун-ту, 1967. – С. 2-12.

21. Гродзинський М.Д. Збереження та відтворення ландшафтного різноманіття в контексті сталого розвитку / М.Д. Гродзинський, П.Г. Тищенко // Проблеми сталого розвитку України. – Київ, 1998. – С. 194-210.
22. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик. – Вінниця, 1998. – 183 с.
23. Зелена книга Української РСР (Під редакцією Ю.Р.Шеляг-Сосонко). – К.: Наук. Думка. – 1987. – 216 с.
24. Ігнатенко М.Г. Природно-ресурсний потенціал Середнього Придністров'я / М.Г. Ігнатенко, В.П. Руденко. – Чернівці, 2000. – 87 с.
25. Кам'янець-Подільське лісове господарство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kmlis.gov.ua/?cat=23>
26. Крюденер Артур Артурович (1869-1951) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.booksite.ru/rusles/20_33.html
27. Лавров В.В. Проблеми та напрямки переходу лісової галузі України до сталого розвитку на основі лісівничо-екологічних принципів господарювання / В.В. Лавров, В.П. Пастернак // Лісова типологія в умовах сталого розвитку лісового господарства України. – Харків, ХНАУ, 2002. – С. 109.
28. Лісовий кодекс України // Екологія і закон: Екологічне законодавство України. У 2-х книгах. Кн. 1. – К.: Юрінком, 1998. – С. 518-553.
29. Лясота О.Л. Географічні умови формування Кам'янець-Подільського рекреаційного вузла / О.Л. Лясота // Фізична географія і геоморфологія. – Київ, 1989. – Вип. 21. – С. 95-101.
30. Маринич О.М. Фізико-географічні основи раціонального використання і охорони природного середовища в Україні / О.М. Маринич, П.Г. Тищенко, М.І. Щербань. – Київ, Вища школа, 1986. – С. 27-39.

31. Морозов Г.Ф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.booksite.ru/fulltext/uch/eni/eol/ese/index.htm>
32. Наконечний В.С. Вибір і обґрунтування суцільних рубок для грабових дібров України / В.С. Наконечний // Підвищення продуктивності лісових насаджень. – К., 1971.– С. 36.
33. Остапенко Б.Ф. Концепция развития лесной типологии в Украине / Б.Ф. Остапенко // Концепція розвитку лісової типології в Україні в контексті лісової освіти і підвищення продуктивності лісових насаджень. – Харків, 2000. – С. 12.
34. Остапенко Б.Ф. Типологічна структура лісів рівнинної території України / Б.Ф. Остапенко // Науковий вісник. Лісівництво, 25. – К.: НАУ, 2000. – С. 136-137.
35. Підгородецький П.Д. Досвід виявлення природного рекреаційного потенціалу території / П.Д. Підгородецький, Л.А. Багорова // Фізична географія. – Київ. – Вип..18. – С. 124-130.
36. Погребняк П.С. Основы лесной типологии / П.С. Погребняк. – К.: Из-во АН УССР, 1955. – С. 3, 157-160.
37. Проект организации и развития лесного хозяйства Каменец-Подольского лесхоззага Хмельницького областного управления лесного хозяйства и лесозаготовок, Т. 1. – Ирпень, 1991. – С. 6-54.
38. Проект організації і розвитку лісового господарства Кам'янець-Подільського держлісгоспу Хмельницького державного лісгосподарського об'єднання "Хмельницькліс". Документація державного обліку лісів. Т. 1, Книга 2. – Ірпінь, 2001. – С. 3-25.
39. Проект організації і розвитку лісового господарства Кам'янець-Подільського держлісгоспу Хмельницького державного лісгосподарського об'єднання "Хмельницькліс". Пояснювальна записка до перспективного плану організації і розвитку лісового господарства. Т. 1, Книга 1. – Ірпінь, 2002. – С. 61-77.

40. Рекреаційне використання території та охорона лісів. – К.: Лісова промисловість. – 1984. – 184 с.
41. Самоплавський В.І. Лісове господарство України на зламі тисячоліть / В.І. Самоплавський // Науковий вісник. Лісівництво, 25. – К.: НАУ, 2000. – С. 13.
42. Свириденко В.Є., Швиденко А.Й. Лісівництво / В.Є. Свириденко, А.Й. Швиденко. – К.: Сільгоспосвіта, 1995. – С. 32-45.
43. Сидоренко О.Ф. Торгівля лісом та її вплив на формування екологічного середовища на Україні / О.Ф. Сидоренко // Проблеми історичної географії України. – К.: 1991. – С. 96.
44. Солдатов А.Г. Ліси України / А.Г. Солдатов, С.Ю. Тюков, М.В. Туркевич. – К.: 1960. – С. 54- 58.
45. Таксаційні описи земельних ділянок лісового фонду Кам'янець-Подільського держлісгоспу (в розрізі лісництв) станом на 01.01.2001 року. – Ірпінь, 2001.
46. Швиденко А.Й. Сучасна лісівничо-екологічна типологія / А.Й. Швиденко // Науковий вісник. Лісівництво, 25. – К.: НАУ, 2000. – С. 138-141.
47. Швиденко А.Й. Лісівничо-екологічна типологія наукова основа підвищення продуктивності лісів / А.Й. Швиденко // Концепція розвитку лісової типології в Україні в контексті лісової освіти і підвищення продуктивності лісових насаджень. – Харків, 2000. – С. 126-127.
48. Швиденко А.Й. Лісознавство / А.Й. Швиденко, Б.Ф. Остапенко. – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – С. 78-141.
49. Швиденко А.Й. Ліси та лісівництво в Україні / А.Й. Швиденко. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 11.
50. Швиденко А.Й. Найважливіша лісівнича проблема / А.Й. Швиденко, О.М. Данілова // Лісова типологія в умовах сталого розвитку лісового господарства України. – Харків: ХНАУ, 2002. – С. 101-103.

51. Штюрмер Ю.А. Охрана природы и туризм [Электронный ресурс]. –
Режим доступа: http://tourlib.net/books_tourism/spravochnik09.htm